

Boško Krstić szabadkai szerb író műveit olvasni minden esetben különös, az ismerőség érzésével járó élmény. A 2017-ben a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia tiszteletbeli tagjává választott szerző életművét a választott

84 Szarvas Melinda

TÖBB AZ EGYBEN

Boško Krstić: *Quasimodo*

Noha az utószóként szereplő kísérőtanulmányban Franja Petrinović emlékkönyvként határozza meg Krstić szövegét, az (ön)élet- és/vagy családtörténethez műfajilag mintha közelebb lenne a kötet, még azzal együtt is, hogy ezek a kategóriák is többféle árnyalatban és különös színekkel megvalósulva jellemzik a *Quasimodót*. A szerző személyes érintettsége, a hangsúlyos önéletrajzi jelleg meghatározó védjegyei Krstić műveinek, s épp ezek révén tekinthető a mostani kötet is az életmű meglepetést ugyan nem okozó, ám a szerzőtől megszokott színvonalon megvalósított írói produktumának. A mű lokalizáltsága is az eddigi alkotások megoldásait idézi, vagyis ebben is Szabadka a központi helyszín, a felidézett egyetemes történelmi idők e vajdasági város változásaiban (is) tükröződnek, s a két főszereplő család élete is – főként az elbeszélő felidézett gyerekkorának idején – ide kötődik.

A családtörténetet meghatározó kronológia a megszokotthoz képest fordított: a visszaemlékezés, a főszereplők bemutatása és az elbeszélőhöz való viszonyuk tisztázása a szabadkai temetőben található sírokon feltüntetett adatok ismertetésével veszi kezdetét. Rögtön a kötet elején egyértelművé válik tehát, hogy az elmúlás alapvetően meghatározó fogalma a műnek, olyannyira, hogy minden egyéb szempont értelmezése e tény felől indul. Ez a megoldás nem egyedülálló a vajdasági irodalom történetében sem. Juhász Erzsébet *Határregény* című műve kezdődik hasonló módon, mely alkotásról a legutóbbi kiadás kísérőtanulmányában Faragó Kornélia azt írja: Juhász kisregényében „a halál válik a létértelmezés kiindulópontjává”. Krstić több szerzőt és/vagy meghatározó vajdasági irodalmi művet megidéz a *Quasimodo* oldalain: a „poros és boros Bácska” Kosztolányit juttathatja a magyar olvasó eszébe, a *Korai bánat* fejezetcím pedig Danilo Kiš azonos című kisregényét, amely ugyancsak a gyerekkori emlékek és az apa figurája köré épül, ahogy Boško Krstić legújabb kisregénye is.

A *Quasimodo* a szerző és jóbarátja, Braun András gyerekkorába vezeti az olvasót, kettejük kapcsolatát elemzi a történelem tükrében. A főcímben

témák révén és írásmódjának köszönhetően olyan művek alkotják, amelyek a magyar olvasóközönség körében különös érdeklődésre tarthatnak számot. Ilyen kötet az újvidéki Forum Kiadónál megjelent *Quasimodo* is.

szereplő gúnynev (amely természetesen felidézi Victor Hugo *A párizsi Notre-Dame* című regényét) a gyerekkori barát családjában öröklődik, nem is gúnynevként, inkább megkülönböztető harmadik névként. Noha a két barát személye és kapcsolatuk, valamint az őket körülvevő családtagok története egy pillanatra sem szorul háttérbe, a *Quasimodo* mégis sokkal 85
többről szól, mint pusztá visszaemlékezésről (ezért is érzem szűkössnek az emlékkönyv műfaját). A személyesnek hitt életek és történetek szét-szalazhatatlan összekapcsolódása a kötet alaptételéig visz el, amelyet aztán épp a leírtakkal bizonyít is a szerző. A történelem nagy eseményeit (főként a második világháború történéseit) felelevenítve arra a megállapításra vezet Krstić, hogy ami egy városban történt, az így vagy úgy, de egyaránt élménye minden lakosának. Ugyanakkor mielőtt az olvasó a mármár közhelyszerű megfogalmazásra ragadtatná magát, miszerint minden történet annyiféle, ahányan azt elmesélik, és az újabb és újabb változatok kerekítik és egyre teljesebbé teszik az adott esemény rekonstruálását, a szerb szerző rögtön a szövege elején kiábrándít afelelől, hogy a történetek révén lehetséges lenne az események egy kvázi objektív megfogalmazása és értelmezése. „Hiszen bármennyire is szeretnénk, az embereket és a történéseket csak önmagunkon keresztül érthetjük meg. [...] A saját élet az egyetlen nyelv, az egyetlen kód és mérce, melynek segítségével értelmezhetjük a világot.”

A történetek egymásba olvadását, illetve a történelmivé váló idő rétegeit a szöveg a két főszereplő család és a két fiú életének párhuzamba állítása mellett egyéb módokon is láthatóvá teszi. Az *A szép utca* címet viselő második fejezet (vagy inkább rövid novella) valóságos prózai térkép Szabadkáról. Az évről évre változó utcanevek, valamint a közterületek funkcióinak megváltozásának taglalása során mintha épp az idő előrehaladását demonstrálná a szerző, ugyanakkor az adatdús, már-már az élvezhetetlenségig részletezett leírás miatt az egykori Szabadka mégis élettelennek tűnik. Hiába, hogy ez a kötet talán egyetlen valóban unalmas része, a hatás mintha szándékolt (és így némileg kockázatos szerzői döntés) lenne: „Szabadka a történelem elhagyatott múzeumává változott.” Ugyancsak az időtapasztalat árnyalását és a történetek megsokszorozódását eredményezi az, hogy Krstić művében az emberek és a város mellett a tárgyaknak is külön történeteik vannak, amelyek – igaz – nem különíthetők el az egyetemes történelem eseményeitől, mégis újabb fénytörésben láttatják azokat. Ilyen, külön fejezetet is kapó tárgyak például a pokrócok, amelyek funkciója folyamatosan változó és/vagy eleve többretű. „Gyakori költözködéseink során a két pokróc úgy követett bennünket, mint két családtag: anyánk beléjük csomagolta értékes tárgyainkat – porcelántálatkat meg -porharakat –, vagy bennünket bugyolált be velük, ha hideg volt, alánk terítette

a fűre, míg tartott a bepakolás, vagy betakart bennünket velük.” Míg a fel-
színen a *Quasimodo* két, az érintett családokat is összekötő barát történetét
mutatja be az egyik fél másikra való visszaemlékezése révén, az irodalmi szö-
veg a változás állandóságáról szól, arról az alapvető tapasztalatról,
86 amely szerint a privát és az általános, az egyéni és az egyetemes kö-
zötti határ rögzíthetetlen.

A kötetre vonatkozó lehetséges műfajok meghatározhatóságával,
illetve a szövegek jellegével is hasonló a helyzet. Boško Krstić műve rövid no-
vellákból áll össze, s noha ezek erős kapcsolódást mutatnak, a *Quasimodo*
mégsem tekinthető regénynek. Ami már kevésbé egyértelmű, az fikció és do-
kumentum szétválasztása. Az kétségtelen, hogy a novellák irodalmi jellem-
zőkkel bírnak, s nem a szerző mint szereplő (vagy a szereplő mint szerző)
dilemma okozza a szövegen kívüli valóság jelentőségének kérdését. Krstić
életművének alapvető vonása a dokumentumjelleg, az egykor történt dolgok
pontos, már-már történészi (vagy nyomozói) feltárása, s ez alól nem kivétel
a most tárgyalt alkotás sem. Ezt erősíti a kötetben található számos fekete-
fehér fényképközlés. Ezek a képek sokkal inkább bírnak a leírtakat kiegészítő,
semmint pusztán kísérő vagy illusztráló funkcióval; a családi fotók, valamint
a novellákban bemutatott helyszíneken (például a családi sírkövekről) készült
fényképek a leírtakat szinte hátborzongatóan személyessé teszik, ám épp a
„privát”, illetve a „saját” szféra ilyen mértékű kitágítása eredményezi ezeknek
a kategóriáknak a felszámolását is, ismét csak a személyes történetet téve
általánosabbá.

A fényképek mellett a kötet két fogságbeli naplót is közöl, ezzel is a
dokumentumjelleget hangsúlyozva. Braun Istvánt, a főszereplőnek tekint-
hető jóbarát apját a szabadkai zsidók többségével együtt 1944-ben inter-
nálták, ezekben az időkben írt feljegyzései olvashatók Krstić művében.
Az ennek párjaként szerepeltetett másik „talált szöveg”, amely a szerző ap-
jához tartozna, akit pedig 1941-ben hurcoltak el mint háború előtti határ-
őrt, már elképzelt napló, az apa későbbi szóbeli közléseinek rekonstruálása
révén jött létre. A kötet láthatóan a párhuzamosságok mentén épül fel, a
szerző és gyerekkori barátja, Braun András kapcsolata révén a két család, a
két apa sorsa is egymásra montírozódik. Sőt, többek között épp az öröklődő
becenév révén apa és fia (Braun István és András) kvázi egymás alteregói-
ként is értelmezhetők.

A *Quasimodo* nem ad teljes élettörténetet, elsősorban a második vi-
lágháború és az azt követő évek körülményei határozzák meg az elmesélteket.
A Braun család, ahogy már volt róla szó, érintett volt a zsidóüldözésekben, a
kötet első oldalain még a nagyszülők generációját is említve a szerző olyan
sírkőtől indítja visszaemlékezését, amelyen az áll: Auschwitz, 1944. A nem-
zetiségi és nyelvi hovatartozás központi kérdése és témája a szerb író művé-

nek, amelyet olvasva – főként, mert az egyik főszereplő család magyar – könnyű megfelekedezni arról, hogy a szöveg fordítás révén érhető csak el a magyar közönség számára. A beszélgetések felidézését olvasva ugyancsak adja magát a kérdés: az eredeti párbeszédok vajon milyen nyelven zajlottak? Az ezekkel kapcsolatos válaszokra a kötet közepéig várni kell, elsőként *A személyi igazolvány* című fejezet foglalkozik ezekkel a témákkal. A korai felnőtté nyilvánítással kapcsolatos közös iskolai emlék felidézése szerepel ebben, amely során hivatalnokok a gyorsabb ügymenet érdekében kimentek az iskolákba összeírni a szükséges adatokat a tizenhatévesek körében. A Braun András nemzetiségére vonatkozó kérdés kisebb zavart okozott, ám tekintve, hogy az apja megjárta a lágereket, barátai válaszát elfogadva a *zsidó* választ adta. „Győzelemként éltük meg, bátor tetteként, hiszen így, Andris nemzetiségének a nyílt színi és közös beismerésével mi is szembeszálltunk a németekkel és a többi fasisztával és elnyomóval, hiszen nem félünk tőlük [...]” Csakhogy a kézhez kapott és otthon bemutatott személyit az apa lecseréltette, miszerint fia nemzetisége magyar, mondván, „a zsidóknál a nemzetiség az anya és nem az apa után öröklődik”. Braun András apja tehát valóban zsidó volt, anyja – és így a fiú is – magyar. Az egykori, többnemzetiségű Jugoszláviában élve a nemzetiség nem teszi magától értetődővé a nyelvi kérdést is, a *Quasimodo* szerb anyanyelvű szerzője a magyar nemzetiségű barátjával, Braun Andrással a leírtak tanúsága szerint egyaránt beszélt szerbül és magyarul is. Erre egy, a Braun család körében történt vitás eset világít rá, amikor is a jóbarát apja tisztázott egy nyelvi félreértést. „Andris is, én is egy életre megtanultuk, hogy magyarul a fonott kalács a kalács, és amit a szerbek kalácsnak (kolač) mondanak, az a sütemény.”

A nyelvi kérdés magát a kötetet és magyarul olvasható fordítását is érinti. Bizton megállapítható, hogy T. Varga Piroska fordító munkája kiemelkedő és nagyon jól működő. Ezt nem csak a gördülékeny szöveg és az élvezetes olvasás bizonyítja, de azoknak a szövegszerkezeti megoldásoknak az „átmentése” is, amelyek a *Quasimodo* irodalmi struktúráját meghatározzák. A beszéd és a mesélés generációkat egyszerre összekötő és szétválasztó működéséről van szó. Az apák szörnyű történelmi élményeivel kapcsolatosan jegyzi meg a szerző, hogy „[a]hogy az ő [Braun András] házukban sem beszéltek hangosan a lágerről, a pusztulásról, úgy a miénkben is hallgattak róla.” Ezen is túl a pusztta beszéd is ellehetetlenült mindezekkel kapcsolatban. „A köhögés volt apáink artikulálatlan párbeszéde a lágerekkel és a szenvedéssel.” A következő, a fiúk generációja azonban épp ennek ellenkezőjét valósítja meg, az egyikük szerzőként egy irodalmi mű keretein belül a következőt írja barátjáról, Braun Andrásról: „A beszédben volt az ereje. [...]

Meséjének varázsköpenyével betakart bennünket, mint egy varázsló, összehozta az álmainkat és a valóságot.” Hasonló hatású Boško Krstić műve is, amelynek oldalain ugyancsak keverednek az irodalmi és dokumentarista megoldások, az emlékezés és az életre keltés gesztusai, szétszálazhatatlanná téve az egyedi és az egyetemes történetek és tapasztalatok szövedékét.

A *Quasimodo* rövid terjedelme ellenére sok izgalmas kérdést vet fel, s messze szélesebb érdeklődésre tarthat számot, mint amit a személyes emlékkönyv kategóriája miatt feltételezhetnénk. Boško Krstić ezúttal is olyan kötetel lépett a magyar olvasóközönség elé, amely a határok elhalványítása révén válhat egyszerre *saját* történetté és olyanná, amelyből a *másikról* tudhat meg és tanulhat értékes dolgokat a nyitott olvasó. (*Forum, Újvidék, 2017*)

